

Türk Psikoloji Yazıları
2006, 9 (17) 71-90

Akademik Bir Disiplin ve Uygulama Alanı Olarak Adli Psikoloji

Aslı Akdaş*

İstanbul Bilgi Üniversitesi

Gökhan Oral

İstanbul Üniversitesi

Özet

Bu makalede, psikoloji ve adli bilimlerin bir alt uzmanlık alanı olan adli psikolojinin tanıtılması amaçlanmaktadır. Akademik bir disiplin ve uygulama alanı olarak adli psikolojinin tarihsel süreçteki gelişimi incelenerek, bu bağlamda adli psikolojinin bugünkü konumu, eğitimi, kapsamı ile adli psikoloğun rolleri ve görevleri aktarılmıştır. Türkiye’de adli alanda çalışan psikologların görev tanımları ilişkili yasal düzenlemeler dahilinde değerlendirilmiş, karşılaşılan güçlükler aktarılmıştır. ABD ile mukayeseli olarak Türkiye’deki adli psikoloji eğitiminin, kapsamının ve görev alanlarının tanıtıldığı bu çalışmada, gerek lisans düzeyinde eğitim içeriğine adli alana dair bilgilerin entegre edilmesinin, gerek yüksek lisans ve doktora düzeyinde adli psikoloji programlarının yaygınlaştırılmasının önemi vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Adli psikoloji, adli bilimler, eğitim, uygulama, görev, roller

Forensic Psychology as an Academic and Applied Field

Abstract

Forensic psychology is a sub-branch of both psychology and forensic sciences. In the present article it was aimed to present “forensic psychology” as an academic discipline and an applied field within a historical framework. Curricula for the BA, MA and PhD degrees in US were discussed in comparison to the current situation of the education in Turkey. Forensic psychologists’ roles and duties either in academic or in applied field were explained. The professional roles and duties of psychologists in Turkey who work in the forensic field have been described in line with the existing legal regulations and the problems of the practitioners have been discussed. In conclusion, it was proposed that there is an urgent need in Turkey for the promotion of the field both in academic level and in applied settings.

Key Words: Forensic psychology, forensic sciences, education, applied work, roles, duties

*Yazışma Adresi: Öğr. Gör. Aslı Akdaş, İstanbul Bilgi Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, İnönü Cad. No:28, 80310, Kuştepe, Şişli, İstanbul.

E-posta: aatamer@bilgi.edu.tr

Yazar Notu: Bu çalışmanın özeti XIII. Ulusal Psikoloji Kongresi’nde (11-13 Eylül 2004 İstanbul) panel bildirisi olarak sunulmuştur.

Adli psikoloji, psikolojinin Avrupa ve ABD’de net olarak tanımlanmış, ancak Türkiye’de oldukça yakın zamanda zeminini belirlemekte olan bir uzmanlık alanıdır. Adli psikoloji terimi ilk olarak 1953 yılında İngiltere’de kullanılmış ancak, psikolojinin adli sürecin işleyişi ile olan ilişkisi çok daha erken başlamıştır (Gudjonsson ve Howard, 1999). ABD’de 1940’lardan itibaren adli süreçte, tıp bilimlerinin işleyişteki ağırlığı görece azalarak psikoloji lehine bir dönüşüm olmuştur. Benzer bir değişim Kıta Avrupa’sı ve Avustralya’da da görülse de Kanada’da ağırlıklı olarak adli psikolojik değerlendirmeler adli tıp ve adli psikiyatri tarafından yürütülmektedir (Viljoen, Roesch, Ogloff ve Zapf, 2003). Türkiye’de yeni ceza yasasının getirmiş olduğu düzenlemelerle psikologların adli işleyişe katkılarının artması görünürlük kazanmaktadır.

Adli psikoloji alanının tanıtılmasını amaçladığımız bu makalede, adli psikolojinin tanımı ve tarihsel gelişimi, adli psikolojinin kapsamı, eğitimi, adli psikoloğun görevleri ile Türkiye’deki hukuki çerçeve dahilindeki konumu tartışılacaktır.

Adli Psikoloji’nin Tanımı ve Tarihsel Gelişimi

‘Adli psikoloji nedir’ sorusunun cevabı, Avrupa ülkeleri ve ABD için ‘delillerin toplanmasında, değerlendirilmesinde ve yargının hizmetine sunulmasında psikolojinin bilgi ve becerilerinin kullanıldığı bir uygulamalı psikoloji branşıdır’ şeklinde verilebilir. Bu tanım da ‘delil’ merkeze oturtulmaktadır (Gudjonsson ve Howard, 1999). Daha geniş çerçevede adli psikoloji, psikolojinin kuramsal ve pratik bilgisinin yasaların uygulanmasında ve adale-

tin sağlanmasında kullanılması amacıyla gelişmiş bir uzmanlık alanıdır diyebiliriz. Bu tanım kapsamında adli psikoloji, adli bilimler, psikiyatri, polislik ve hukuk alanlarıyla temas ve işbirliği halinde bir uygulama alanıdır.

1981’de APA’nın Division 41-Hukuk ve Psikoloji Birliği, Adli Psikoloji alanına dair düzenlemeleri belirleyen birim olarak kurulmuştur. APA internet sitesinde yer alan tanım, adli psikolojinin, hukuk ve psikolojinin kesişim alanında yer alan bir uygulamalı psikoloji branşı olduğu şeklindedir (APA, 2004). APA-Division 41 adli psikoloji eğitim standartlarını belirler, adli süreçte görev yapacak psikologların akreditasyonlarını ve meslek içi eğitimlerini yürütür. Bunun dışında adli psikoloji alanındaki araştırmaları ve alt uzmanlık alanlarının gelişimini destekler.

APA-Division 41-Amerikan Psikoloji-Hukuk Birliği Başkanı Ogloff’un editörlüğünü yaptığı bir kitapta (De Clue, 2003) adli psikolojinin ikibinli yıllardaki yönelimi incelenmiş, tanımın odağına insan-hukuk ilişkisi yerleştirilmiştir. Bu tanıma göre adli psikoloji, insanın yasalar üzerindeki ve yasaların insanlar üzerindeki etkisini inceleyen bir disiplindir. Bu tanımdan hareketle, hukukun kurumsal işleyişi ve yasayla karşı karşıya kalan kişilerin durumuna psikolojinin kuram ve pratiklerini uygulamak, adli psikoloji disiplininin çerçevesini oluşturmaktadır.

Tarihsel süreçte adli psikoloji alanının ortaya çıkışına baktığımızda, Orta Çağ’dan beri ruhsal durum ve hukukun iç içe olduğunu görmekteyiz. Daha eski dönemlere dair, Platon’un ünlü ‘Devlet’inde yasaların psikolojik temelleri tartışılmıştır. Orta Çağ’dan itibaren

cezai uygulamada, ‘delilik ve cezai ehliyet’ tartışmasına rastlanmaktadır. 19.yy boyunca ‘delilik’, bilişsel yetilerin sağlıklı işleyişi ve ceza sorumluluğu, tıp ve hukuku temas halinde tutmuş konulardır. 1843 ‘teki ünlü McNaughten davasında Daniel McNaughten’in ‘delilik’ nedeniyle cezai sorumluluğu olmadığına hükmedilerek suçlu bulunmamış ve dokuz tane tıbbi bilirkişi kendisinin lehine ifade vermişlerdir (Brigham, 1999).

Pozitif bilimsel psikolojinin kuruluşu olarak kabul edilen Wundt tarafından 19.yy sonunda ilk psikoloji laboratuvarının Leipzig’de açılmasıyla, burada yetişen ve deneysel yöntemlerle donanmış psikologlar Avrupa’ya yayılarak, her alanda olduğu gibi adli konularda da çalışmalar yürütmeye başlamışlardır. Catell 1895’te tanık ifadelerini deneysel yöntemlerle incelemiş, Binet, Catell’in çalışmalarını Fransa’da geliştirmiştir. Bugünkü modern anlamda ilk adli psikolog, yine Leipzig öğrencilerinden Schrenck-Notzing’dir. Schrenck-Notzing, 1896’da Münih’de bir mahkemede, bir cinayet

davasında, hafıza ve telkine yatkınlık konusundaki deneysel çalışmalarını tanık ifadelerinin değerlendirilmesine yardımcı olmak amacıyla sunmuştur. 1911’de bir başka Leipzig öğrencisi Marbe, bir sulh mahkemesinde hafıza konusundaki çalışmalarını sunarak görev yapan ilk psikolog olmuştur. İlk defa bir psikoloğun tanık bilirkişi ünvanıyla mahkemede görev alması 1921 yılında ABD’de gerçekleşmiştir. Daha sonra ellilere kadar, psikologların bilirkişi olarak görev almasına rastlanmamıştır. Bu dönemde, 2 dünya savaşı sonrasında orduda hem ölçme/değerlendirme hem de klinik hizmet verme amacıyla psikologların görev yapması, askerlerde travma sonrası etkilerin tartışılması ve bu etkilerle cezai ehliyet arasında ilişkinin gündeme gelmesi ile psikologların mahkemedeki yeri giderek kabul kazanmıştır. Ellilerden bugüne kadar olan döneme baktığımızda, Avrupa ülkeleri, İngiltere ve ABD hukukunda psikolojinin yeri tanımlanmış ve kabul edilmiş, adli tıp ve adli bilimlerin arasında yargıya hizmet veren, eğitimi ve etik kuralları belirlenmiş bir alan olarak yer almıştır (Gud-

Tablo 1

Adli Psikoloji Özet Tarihi

...	Eski Yunan’da Platon’un "Devlet"inde yasaların ruhsal yapıyla ilişkisi
...	Ortaçağ’da delilik-ceza ilişkisi
1843	McNaughten davası
1895	Catell’in görgü tanıklığı araştırmalarını ceza mahkemesinde sunumu
1896	Schrenck-Notzing’in hafıza ve telkine yatkınlık araştırmaları
1911	Marbe’nin sulh mahkemesinde görüş bildirmesi
1921	ABD’de ilk tanık bilirkişilik
1920-1950	Orduda çalışan psikologlar
1974	Nebraska Üniversitesi, ilk hukuk-psikoloji ortak yüksek lisans programı
1981	APA-Division 41’in kuruluşu
1991	APA’nın adli psikologların çalışma prensipleri ve etik kurallarını düzenleyen bildirgesi
2001	APA tarafından adli psikolojinin resmen uzmanlık branşı olarak kabul edilmesi

jonsson ve Haward, 1999). 1991 yılında adli psikologların uyması gereken etik standartlar yayınlanmış (Committee On Ethical Guidelines For Forensic Psychologists, 1991), 2001'den itibaren APA tarafından resmen bir uzmanlık branşı olarak tanınmıştır (Otto ve Heilburn, 2002) (adli psikoloji özet tarihi için Tablo 1'e bakınız.).

Adli Psikoloji Eğitimi ve Kapsamı

Adli psikoloji, ilk defa 1974'te, hukuk ve psikoloji ortak programı olarak ayrı bir lisans dalı şeklinde Nebraska Üniversitesi'nde açılmıştır (Brigham, 1999). Bugün Avrupa ve ABD'de birçok psikoloji bölümü lisans düzeyinde hukuk ve psikoloji ortak alanını öğrencilere tanıtmaya yönelik dersler açmaktadır. Ders içeriği hakkında fikir vermek amacıyla örnek olarak seçilen kimi lisans derslerinde işlenen konulardan bazıları şunlardır: (Conroy, 2004; Kaplan, 2004; Hans, 2004)

- Adli Süreçte Psikolojinin Yeri
- Suça İlişkin Kuramlar
- Kriminal Kişilikler ve Psikopatoloji
- Polis ve Psikoloji
- Sorgu Teknikleri, Görgü Tanığı İfadelelerinin Değerlendirilmesine İlişkin Teknikler
- Psikolojik Profillendirme
- Cezai Ehliyet ve Sorumluluk
- Çocuklar ve Ergenlere İlişkin Hususlar
- Kurban ve Mağdurlar

- Ceza Hukuku ve Psikoloji
- Medeni Hukuk ve Psikoloji
- Ayrımcılık
- Cinsel Taciz
- Mahkemeler ve Bilirkişilik
- Etik İkilemler
- Adalet, Ahlak ve Hukuka Dair Algılar

Lisans üstü düzeyde adli psikoloji programları açılmakta, mesleki lisans APA tarafından düzenlenen sınavlarla alınmakta, meslek içi sürekli eğitimler yine APA-Division 41 tarafından kredilendirilmektedir. Lisans üstü eğitim içeriğine bakıldığında, klinik ve klinik dışı alana dair bilgi ve beceri aktarımı göze çarpmaktadır. Klinik alan; zihinsel durum değerlendirme, psikolojik ölçme-değerlendirme uygulamaları ile danışmanlık ve tedavi hizmetlerini; klinik dışı alan ise, bilişsel ve deneysel psikoloji bilgi ve yöntemlerini içermektedir. Psikoloji ve hukukun ortak alanı, klinik alan, klinik dışı alan ve hukuksal alandan oluşmaktadır (Brigham, 1999). Bu alanlar dahilinde profesyoneller, araştırma kapsamında veya uygulama kapsamında görevlerini yürütürler. Lisans üstü eğitimin içeriği, bu alanlar ve kapsamı hakkında yetkinlik kazandırmaya yönelik olarak düzenlenir. Hukuksal alan, adli psikoloji alanında eğitim gören hukukçuları kapsayan bir bölgedir. Bu bölgede rol alan hukukçuların eğitimi, lisans düzeyinde verilen psikoloji dersleri ile lisans üstü düzeyde alınan adli psikoloji derecesi ile düzenlenmektedir. (Psikoloji ve hukukun ortak alanı için Tablo 2'ye bakınız.)

Tablo 2*Psikoloji-Hukuk Ortak Alanı: Araştırma ve Uygulama*

	Klinik Alan	Klinik Dışı Alan	Hukuksal Alan
Araştırma Kapsamı	1- Ölçme gereçleri 2- Müdahale etkinliği 3- İlgili davranışların incelenmesi (cinsel suçlar, şiddet, vb.)	1- Hafıza 2- Algı 3- Çocuk gelişimi 4- Grup süreçleri	1- Mental sağlığa ilişkin hukuki düzenleme 2- Sağlığa ilişkin yasa hükümleri 3- Hukuk ve sosyal bilimler
Uygulama Kapsamı	1- Adli görüşme 2- Legal bağlamda tedavi 3- Bilimsel verilerin pratiğe uyarlanması 4- Bilirkişilik	1- Tanık, sanık ve mağdura yönelik konsültasyon 2- Bilirkişilik	1- Yasal düzenleme ve uygulamalara ilişkin konsültasyon 2- Yasa tasarılarına model oluşturmak

1994-1998 arasında yayımlanmış dört temel ders kitabı incelendiğinde (Bartol ve Bartol, 1994; Foley, 1993; Horowitz, Willging ve Bordens, 1998; Wrightsman, Nietzel ve Fortune, 1998) şu ortak konular görülmektedir:

- Psikoloji ve Hukuk
- Kriminal Davranış
- Görgü Tanıklığı
- Kurban/Mağdur Psikolojisi
- Cezai Ehliyet/ Akıl Zayıflığı
- Medeni Hukuk
- Polisiye Uygulamalara Dair Hususlar
- Yakalama-Duruşma Arasındaki Aşamalara İlişkin Hususlar
- Duruşma Süreci

- Hüküm

- Cezaevi Islah Tedbirleri ve Rehabilitasyon

Diğer konu başlıkları ise şu şekildedir; suç örüntüleri, suça müdahale ve suç önleme, yasa uyma davranış, ahlak ve adalet, sanık ve mağdur hakları, psikolojik ölçme- değerlendirme, kanıtların psikolojik değerlendirmesi, özel gruplara ilişkin yasal düzenlemeler, yargıya ilişkin işlemler, avukatlar, duruşma öncesine dair hususlar, çocuk tanıklar ve bilirkişilik, bilimsel kanıtların sunumu, mahkemeler ve psikoloji, hukukun psikolojisi, sosyal bilimler ve ölüm cezası. Tüm bu sayılan ana başlıklar ve alt başlıklar, ayrı ayrı alt uzmanlık alanları olarak ele alınabileceği gibi, genel olarak 'adli psikoloji' alanının temel bilgi ve beceri zeminini oluşturmaktadır.

1998 yılı itibarıyla ABD'de beş adet hukuk/psikoloji ortak PhD ve PsyD programı bi-

linmektedir (Brigham, 1999), bunlar; en eskisi ve ilki Nebraska Üniversitesi'nde olmak üzere, Arizona Üniversitesi, Stanford Üniversitesi, Widener Üniversitesi ve Alegheny Üniversitesi/Villanova Hukuk Fakültesi ortak programdır. Saydığımız ortak programlar dışında, klinik psikoloji üzerine üst uzmanlık şeklinde adlandırılabilir konsantre programlar, hukuksal (legal) psikoloji adı altında açılan sosyal, bilişsel ve organizasyonel psikoloji uzmanlık eğitimlerine dahil edilmiş programlar mevcuttur. Adli psikoloji adı altında oluşturulan programların ise, ağırlıklı olarak, klinik psikoloji doktora programlarına bağlı üst uzmanlıklar şeklinde düzenlendiği görülmektedir.

Toparlamak gerekirse, hukuk-psikoloji ortak alanına dair üç türde uzmanlık eğitimi verilmektedir: klinik-adli, deneysel (araştırma alanlarına ilişkin bilirkişilik hizmeti veren psikologlar) ve legal (hukuk ve sosyal bilimler alanlarında eğitim almış psiko-legal hususlara yönelik çalışan psikologlar).

'Türkiye'deki adli psikoloji eğitimi ne durumda' sorusunu yanıtlamak güçtür. Lisans düzeyinde hukuk ve psikoloji ortak alanını tanıtan dersler bazı üniversitelerde mevcuttur. Kesin bir saptama yapmak, ders programlarına söz konusu içeriği dahil etmekte olan psikoloji bölümlerinin sayısı gün geçtikçe artmaktadır olduğundan, mümkün değildir. Bununla beraber, adli psikoloji derslerinin verilmekte olduğu kimi psikoloji bölümleri arasında, İstanbul Üniversitesi, İ.Bilgi Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi, Yeditepe Üniversitesi Psikoloji Bölümleri sayılabilir. Öte yandan, gözlem ve deneyimlerimize göre, birçok psikoloji lisans öğrencisinin söz konusu alana ve adli alanda

psikologların yerine dair bilgisi bulunmamaktadır. Yüksek lisans ve doktora düzeyinde eğitim veren, İ.Ü Adli Tıp Enstitüsü Sosyal Bilimler A.B.D.'ye bağlı yüksek lisans ve doktora programları ile A.Ü. Adli Tıp Enstitüsü'ne bağlı adli psikoloji yüksek lisans programı bulunmaktadır. Söz konusu programlardan İ.Ü. Adli Tıp Enstitüsü Sosyal Bilimler Anabilim Dalı yüksek lisans ve doktora programlarında verilen zorunlu ve seçmeli derslerden bazıları şu şekildedir (Adli Tıp Enstitüsü, 2004)

- Adli Tıp
- Adli Tıp Uygulamaları
- Kriminalistik
- Kriminalistik Uygulamaları
- Hukuk ve Adli Bilimler
- Suç ve Delil
- Hukuk ve Delil
- Adli Antropoloji
- Adli Sosyal Bilimlere Giriş
- Kriminolojide Araştırma Yöntemleri
- Adli Uygulamalı İstatistik
- Adli Davranış Bilimlerine Giriş
- Suçlu Davranışının Psikolojisi
- İleri Soruşturma
- Adli Psikolojide Etik Sorunlar
- Psikopatoloji

- Adli Psikiyatri
- Uygulamalı Adli Psikiyatri
- Cinsel Suçlar
- Mağdurbilim (viktimoloji)
- Suç Önleme ve Denetleme Stratejileri
- Bağımlılık ve Suç Önleme Stratejileri
- Bağımlılık ve Suç Önleme Uygulamaları

Program dahilinde uzmanlık ve doktora eğitimi alanlar psikoloji, sosyoloji, psikolojik danışmanlık, polis akademisi ve harp akademisi kökenlidir.

Bugün, ‘adli psikoloji’ adı altında lisans derslerinin yaygınlaştırılması, hem alanın tanınmasına hem de alanda var olan ihtiyacı karşılamak üzere donanım kazanmış psikologların yetişmesine ve devamında ‘adli psikoloji’ adı altında yüksek lisans ve doktora programlarının oluşturulmasına zemin hazırlayacaktır.

Hukuk ve Psikoloji Kesişiminde Bir Disiplin Olarak Adli Psikoloji

Adli psikoloji eğitim içeriği düzenlenirken karşılaşılan önemli bir güçlük, hukuk ve psikolojinin farklı paradigmlar dahilinde kendi epistemolojisini üretmesidir (Haney, 1980). İki alanın kültürü kökünde farklıdır. Bu iki kültür arasında geçişgenlik oluşturmak ve köprü kurmak eğitim içeriği oluşturmada kriter alınmaktadır. İki kültürün arasındaki farklar kısaca şu şekilde özetlenebilir; psikoloji yaratıcı, görgül bilgiye dayanan, deneysel, betimleyici, kuram kaynaklıdır. Hukuk ise tutucu, düzenleyici, olgu-spesifik ve reaktiftir. Hukuk

kesinliğe ve netliğe önem verirken, psikolojinin ölçümleri, olasılık kuramına dayanır. Bu farklılıklar göz önünde bulundurulduğunda hukuk ve psikolojinin birbirini anlaması ve bu iki alanın kesişiminde çalışacak profesyonellerin eğitimi oldukça karmaşık olmaktadır (Grossman ve Okun, 2003).

İfade edilen farklı kültürel yapıları barındıran mesleklere mensup uzmanların birlikte çalışma uyumunu kazanmaları için, eğitimde fikir birliğine varma çalışmaları doksanların önemli bir hedefi olmuştur. ‘Adli psikoloji’ uzmanlık eğitiminin hedefi, iki mesleğin farklı kültür ve paradigmları arasında geçişkenlik sağlayarak temel bilgi ve becerileri aktarmaktır.

Öte yandan Haney (2002), hukuk alanında sürmekte olan bir paradigma değişimine işaret etmiştir. Bu değişim hukukun, modern psikolojinin insan davranışını açıklama yönündeki evriminden etkilenmesinin sonucudur. Söz konusu etkilenme, geleneksel psikolojik yaklaşımda insan davranışının ve duygusal süreçlerinin, bireyi temel alan açıklamalar içermesi yerine, modern sosyal psikolojik bilginin bağlamsal açıklamalar önermesinden kaynaklanmaktadır. Geleneksel hukuk yaklaşımı insan davranışında normları belirlemekte ve bireyin belirlenen normların içinde veya dışında hareket etme iradesine sahip olduğunu var saymaktadır. Oysa, bugün modern sosyal psikoloji, belli ortamların suça yönelmedeki etkisi, insan duygu ve davranışlarının bağlam dahilinde değerlendirilmesi yönünde bir açılım kazanmıştır. Haney’e (2002) göre, 21. yüzyılda psikolojinin hukuk üzerindeki etkisi giderek artacaktır. Bu etki, ceza adalet sisteminde köklü değişikliklere de neden olacaktır. Aynı zaman-

da, hukuk alanında, suçlunun cezalandırılması ile adaletin tesis edildiği bir denkleştirici adalet anlayışından; suçun, suçlunun, mağdurun ve koşulların da değerlendirildiği onarıcı adalete doğru bir değişim de göze çarpmaktadır. Bu bağlamda adli alanda çalışanların, hukukçuların, psikoloji bilgi ve yönteminden faydalanmaları olgusu belirginlik kazanacaktır. Hastalıklara çare bulmak kadar koruyucu hekimliğin öne çıkması gibi, suç önleme de suçun cezalandırılması kadar önem kazanmıştır. Benzer şekilde, ceza uygulamalarında hürriyeti kısıtlayıcı tedbirlerden, kamu hizmeti, uzlaşma, denetimli serbestlik gibi, adaletin onarıcı işlevini işaret eden yöntemler ülkemizde de görünürlük kazanmaktadır.

Psikoloji, ceza adalet sistemine ciddi alternatifler sunmakta, kökten bir değişimi tetiklemektedir. Türkiye’de yeni ceza yasasının ve yargı reformunun kapsamında söz konusu değişimin izlerine rastlandığını düşünmekteyiz. Bir sonraki bölümde değinileceği gibi, özellikle T.C Adalet Bakanlığı bünyesinde psikologlara giderek daha fazla duyulan ihtiyaç bu düşüncemizi destekler görünmektedir.

Adli Psikoloğun Roller ve Türkiye’deki Konumu

Adli psikoloji kapsam bahsinde ifade ettiğimiz üzere farklı alt uzmanlık alanlarını içerdiğinden, adli psikoloğun rolü de uzmanlık sahibi olduğu alana bağlı olarak değişecektir. Genel olarak, adli psikoloğun uzmanlık alanına bağlı olarak üstleneceği farklı roller aşağıdaki gibi özetlenebilir.

Klinik ve Ölçme/Değerlendirme Rolü

Klinik adli psikoloji alanında görev yapan psikologların üstlendiği bu rol, adli olaydaki taraflardan en az birisinin zihinsel veya akıl sağlığının yargıya etkisinin olduğu durumlarda gündeme gelir. Klinik ölçme/değerlendirme, nöropsikolojik ve psikiyatrik bozukluklar ile psikolojik rahatsızlıkların eşlik ettiği bedensel rahatsızlıklar ve engellerin, kişinin iş görme kapasitesini etkilediği durumların ve travma sonrası rahatsızlıkların tespit edilmesi gerektiğinde önem kazanır. Adli psikoloğun rolü, psikolojik belirtiler ile adli olay arasındaki ilişkiyi ölçmek ve değerlendirmektir. Bu rolün gereği olarak adli psikolog, adli bilimlerin çeşitli alanlarında çalışan profesyonellerle takım çalışması halinde ve adli tıpla temas içerisindedir. Psikometrik gereçlerin kullanımı bu rol kapsamına girer (Gudjonsson ve Haward, 2003).

Deneysel Rol

Adli psikoloğun önemli gereçlerinden biri deneysel yaklaşımdır. Psikolog, örneğin, bir ifadeye yer alan bir durumun gerçekleşme olasılığını deneysel yaklaşımla test edebilir. Ulaştığı deneysel bulguyu, söz konusu ifade ya da kanıtı destekleyen veya desteklemeyen yönde yorumlayabilir. Bu tür deneysel yaklaşıma örnek, yani algılara dayanan ifadelerin birer hipotez olarak kabul edilerek test edilmesi, psikofizik deneylerine benzer bir şekilde, Kennedy suikasti davasında iki silah sesi duyulduğuna dair tanık ifadelerine dayanarak iki ayrı suikastçının olma ihtimali öne sürüldüğünde yürütülmüş ve tanıkların iki silah sesini birbirinden ayrı olarak algılayabilmeleri için iki atışın arasında ne kadar süre geçmesi gerektiği incelenmiştir (Gudjonsson ve Haward, 1999).

Kriminolojik Araştırmalar ve Popülasyon Çalışmaları Yürütmek

Psikologlar, bir durumun veya özelliğin belli bir zaman dilimi içerisinde belli bir nüfus içinde görülme sıklığını hesaplayarak, olasılık oranlarının (probability ratio) suç kanıtlarının değerlendirilmesinde kullanılmasına yardımcı olurlar. Kriminolojik olayları betimsel olarak incelerler ve farklı popülasyonlarda farklı suç tipleri özelliklerini tanımlarlar. Bilimsel araştırmalarla suç analizi yapar ve adli bilimler alanına bilgi üretirler.

Bilirkişilik Görevi

Tanık, zanlı ve mağdurun değerlendirilmesinde veya kanıtların güvenilirliğinin incelenmesinde, psikologlar tanık bilirkişi rolünü üstlenerek mahkemede görev alırlar. Bilirkişilik, adli olaydaki kanıtların psikolog tarafından uzmanlık alanına dair bilgi ve donanımını kullanarak incelenmesini gerektirir. Bilirkişi mahkemeye sunulan kanıtların değerlendirilmesinin yanı sıra, kanıtlara dair değerlendirmeleri de değerlendirebilir. Aile mahkemelerinde, özellikle velayet tayini konusunda ve çocuk mahkemelerinde gelişimsel değerlendirme alanında psikologlar rol almaktadırlar.

Türkiye’de psikologlar 1970’lerden beri adli alanda çeşitli sahalarda görev almaktadırlar (Üge, 2001). Alanda çalışan psikologların çoğu kendi çabalarıyla donanım kazanmışlardır ancak, adli alanda çalışmak üzere yetişmiş psikologlara da gereksinim duyulmaktadır. Uzmanlık eğitimi ve meslek içi eğitimler gerekli ehliyetin sağlanması için önemli görülmektedir. Türkiye’de adli alanda çalışan psikologların görev yaptıkları yerler Adli Tıp Kurumu, Aile Mahkemeleri, Çocuk Mahkemeleri,

ri, Ceza ve Tutukevleri, kurulmakta olan Denetimli Serbestlik Büroları, Emniyet Genel Müdürlüğü Çocuk Şube Amirlikleri, Jandarma Çocuk Şubeleri’dir.

Adalet Bakanlığı bünyesindeki çeşitli birimler için 1 Mayıs 2006 tarihi itibarıyla, toplam 775 kadro tahsis edilmiş olup, bunlardan 95’i dolu, 680’i boş görünmektedir (<http://www.cte.adalet.gov.te/teskilat/personel.htm>, 18 Mayıs 2006). Bu alanda çalışmaya niyetli psikologlara duyulan ihtiyaç oldukça fazla olmakla beraber, talebin düşüklüğü dikkat çekicidir. Bu durumun çeşitli nedenleri olabilir, ancak Adalet Bakanlığı bünyesinde çalışmakta olan çok sayıda psikolog ile temsimize dayanarak birkaç neden üzerine görüş bildirmek mümkündür. Öncelikle, ceza adaleti ve yargı alanında çalışmak toplumda marjinal olarak algılanmakta, meslektaşlarımız açısından da güvenli bulunmamaktadır. Bir diğer nokta, devlet memuriyetinin görece olanakları yanında, maddi imkanlar bakımından tatminkâr bulunmadığı söylenmektedir. Son olarak, uzmanlık alanının tam olarak anlaşılması nedeniyle çalışmaları yürütürken karşılaşılan güçlükler ve yeterince önemsenmemeye görülmektedir. Bu durum, meslektaşlarımızı zaman içinde tükenmiş hissettirmektedir. Bununla beraber, son derece özveriyle çalışmalarını yürüten birçok meslektaşımız olduğu da bir gerçektir. Kanaatimizce, talebin düşük olmasının bir diğer nedeni de öğrencilerimiz ve meslektaşlarımız yönünden adli psikoloji alanı hakkında yeterince bilgi sahibi olunmamasıdır. Söz konusu psikolog ihtiyacından haberdar olup olunmadığı da merak konusudur.

Adli Tıp Kurumu, TC Adalet Bakanlığı'na bağlı resmi bilirkişilik kurumudur. Yargılama da, Hukuk Usulü Kanunu, 275.md.'ye göre uzmanlık gerektiren alanlarda hakim bilirkişi görüşüne başvurur. Ceza yasamız yaş küçüklüğü, akıl sağlığı, madde bağımlılığı konularında bilirkişi görüşü alınmasını zorunlu tutmaktadır. Bilirkişi uzmanlığı dahilinde görüş bildirir, ancak takdir yetkisi daima hakime bırakılmıştır. Adli Tıp Kurumu 4. İhtisas Kurulu'nda ve bu kurula bağlı psikoloji laboratuvarında, yine Kurum'a bağlı Gözlem İhtisas Dairesi'nde psikologlar cezai ehliyet, ahlaki redact, farik-mümeyyizlik, hukuki ehliyet, ve sayet-hacir altına alma, bağımlılık gibi konularda resmi bilirkişi olarak değerlendirme yapılmasına yardımcı olmaktadır.

Adalet Bakanlığı bünyesinde çocuk mahkemeleri psikologların görev yapmakta olduğu diğer bir alanlardır. Yargılama, kovuşturma, soruşturma ve koruma tedbirlerinin alınması sürecinde, psikolog ve sosyal çalışmacı, 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu (Kabul Tarihi : 3.7.2005) uyarınca görev yapmaktadır. Söz konusu kanuna göre, çocuğun haklarının korunması temel amaçtır. Çocukların yakalanması ve göz altına alınmalarında kolluğun çocuk birimleri önceliklidir. Buralarda görevli psikolog veya sosyal çalışmacının bulunması gerekir. İfade alınmasında Cumhuriyet savcıları görevlidir ve çocuk mahkemelerinin bulunduğu illerde, söz konusu mahkemelerde ifade alma sırasında psikolog veya sosyal çalışmacı bulunması zaruridir. Aynı şekilde, yargılama esnasında da psikolog, veya sosyal çalışmacı hazır bulundurulur. Çocuk mahkemelerinde görev yapmakta olan psikologların çocuk hakkında sosyal inceleme raporu hazırlamaları yasa uyarınca hakim tarafından talep

edilir. Söz konusu rapor, çocuğun ailesi, çevresi ve yaşama ortamı bağlamında, çocuğun psiko-gelişimsel özelliklerinin değerlendirildiği bir inceleme raporudur. Söz konusu yasaya bağlı olarak, sosyal çalışmacı tanımı altında görev yapmakta olan psikologlar ve görev alan ve tanımlarına ilişkin yasa maddeleri aşağıda bildirilmiştir:

'5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu- 3. BÖLÜM:

Sosyal İnceleme

Sosyal Çalışma Görevlileri

MADDE 33. — (1) Adalet Bakanlığın'ca mahkemelere, en az lisans öğrenimi görmüş olanlar arasından yeterli sayıda sosyal çalışma görevlisi atanır. Atamada; çocuk ve aile sorunları ile çocuk hukuku ve çocuk suçluluğunun önlenmesi alanlarında lisans üstü eğitim yapmış olanlar tercih edilir.

(2) Mahkemelere atanan ve bu Kanun kapsamındaki tedbirleri uygulayan Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'nda görevli sosyal çalışma görevlilerine almakta oldukları aylıklarının brüt tutarının yüzde ellisi oranında ödenek verilir.

(3) Bu görevlilerin bulunmaması, görevin bunlar tarafından yapılmasında fiilî veya hukukî bir engel bulunması ya da başka bir uzmanlık dalına ihtiyaç duyulması gibi durumlarda, diğer kamu kurum ve kuruluşlarında çalışanlar ile serbest meslek icra eden birinci fıkrada öngörülen nitelikleri haiz kimseler de sosyal çalışma görevlisi olarak görevlendirilebilirler.

(4) *Hakkında sosyal inceleme yapılacak çocuğun, incelemeye tâbi tutulacak çevresi mahkemenin yetki alanı dışında ise, davayı gören mahkemenin talimatına bağlı olarak çocuğun bulunduğu yerdeki mahkemece inceleme yaptırılır. Büyükşehir belediye sınırları içinde kalan yerlerde bu inceleme, davayı gören mahkemeye bağlı olarak çalışan sosyal çalışma görevlilerince yapılabilir.*

Sosyal çalışma görevlilerinin görevleri

MADDE 34 . — (1) Sosyal çalışma görevlilerinin görevi;

a) *Görevlendirildikleri çocuk hakkında derhâl sosyal inceleme yapmak, hazırladıkları raporları kendilerini görevlendiren merciye sunmak,*

b) *Suçta sürüklenen çocuğun ifadesinin alınması veya sorgusu sırasında yanında bulunmak,*

c) *Bu Kanun kapsamında mahkemeler ve çocuk hâkimleri tarafından verilen diğer görevleri yerine getirmektir.*

(2) *İlgililer, sosyal çalışma görevlilerinin çalışmaları sırasında kendilerine yardımcı olmak ve çocuk hakkında istenen bilgileri vermek zorundadır.*

(3) *Sosyal çalışma görevlilerinin, görevleri sırasında yaptıkları ve hâkim tarafından takdir edilen masrafları Cumhuriyet başsavcılığının suçüstü ödeneğinden ödenir.*

Sosyal inceleme

MADDE 35. — (1) Bu Kanun kapsamındaki çocuklar hakkında mahkemeler, çocuk hâ-

kimleri veya Cumhuriyet savcılarınca gerektiğinde çocuğun bireysel özelliklerini ve sosyal çevresini gösteren inceleme yaptırılır. Sosyal inceleme raporu, çocuğun, işlediği fiilin hukukî anlam ve sonuçlarını algılama ve bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneğinin mahkeme tarafından takdirinde göz önünde bulundurulur.

(2) *Derhâl tedbir alınmasını gerektiren durumlarda sosyal inceleme daha sonra da yaptırılabilir.*

(3) *Mahkeme veya çocuk hâkimi tarafından çocuk hakkında sosyal inceleme yaptırılmaması hâlinde, gerekçesi kararda gösterilir.’*

Aile Mahkemeleri’nde de adli alanda görev yapmakta olan psikologlar çalışmaktadır. Aile Mahkemeleri, 4787 sayılı kanun uyarınca (kabul tarihi: 9.1.2003), aile hukukundan doğan dava ve işleri görmek amacıyla, asliye mahkemesi derecesinde kurulmuş mahkemelerdir. Bu mahkemelerde, taraflar arasındaki anlaşmazlık ve uyuşmazlıkların nedenlerine ilişkin araştırma ve inceleme yapmak ve sonucunu bildirmek, duruşmalarda hazır bulunmak psikoloğun görevi olarak tanımlanmıştır. Sorunların öncelikli olarak ‘sulh’ yoluyla çözümü için uzman yardımına baş vurulması öngörülmüştür. Psikolog bu görevi kapsamında, taraflar arasındaki anlaşmazlığın çözümü ve uzlaşmanın sağlanması için çalışır. Çocuklarla ilgili olarak da çocukların haklarının korunması ve yüksek yararları için gerekli çalışmaları yapar, örneğin velayet tayini için inceleme yaparak görüş bildirmek gibi. İlgili kanunda yer alan psikologlara ilişkin maddeler aşağıda sunulmaktadır:

‘4787 sayılı Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun:

MADDE 5. - Her aile mahkemesine,

1. Davanın esasına girilmeden önce veya davanın görülmesi sırasında, mahkemece istenen konular hakkında taraflar arasındaki uyumsuzluk nedenlerine ilişkin araştırma ve inceleme yapmak ve sonucunu bildirmek,

2. Mahkemenin gerekli gördüğü hallerde duruşmada hazır bulunmak, istenilen konularla ilgili çalışmalar yapmak ve görüş bildirmek,

3. Mahkemece verilecek diğer görevleri yapmak,

üzere Adalet Bakanlığı'nca, tercihan; evli ve çocuk sahibi, otuz yaşını doldurmuş ve aile sorunları alanında lisans üstü eğitim yapmış olanlar arasından, birer psikolog, pedagog ve sosyal çalışmacı atanır.

Bu görevlilerin bulunmaması, iş durumlarının müsait olmaması veya görevin bunlar tarafından yapılmasında hukuki veya fiili herhangi bir engel bulunması ya da başka bir uzmanlık dalına ihtiyaç duyulması hallerinde, diğer kamu kurum ve kuruluşlarında çalışanlar veya serbest meslek icra edenlerden yararlanılır.

Bu uzmanlar, 18.6.1927 tarihli ve 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununda düzenlenen hakim reddi sebeplerine göre reddolunabilir.

Koruyucu, eğitici ve sosyal önlemler

MADDE 6. - Aile mahkemesi, diğer kanunlardaki hükümler saklı kalmak üzere görev alanına giren konularda:

1. Yetişkinler hakkında;

a) Evlilik birliğinden doğan yükümlülükleri konusunda eşleri uyararak, gerektiğinde uzlaştırmaya,

b) Ailenin ekonomik varlığının korunması veya evlilik birliğinden doğan mali yükümlülüklerin yerine getirilmesine ilişkin gerekli önlemleri almaya,

c) Resmi veya özel sağlık veya sosyal hizmet kurumlarına, huzur evlerine veya benzeri yerlere yerleştirmeye,

d) Bir meslek edinme kursuna veya uygun görülecek bir eğitim kurumuna vermeye,

2. Küçükler hakkında;

a) Bakım ve gözetime yönelik nafaka yükümlülüğü konusunda gerekli önlemleri almaya,

b) Bedensel ve zihinsel gelişmesi tehlikede bulunan veya manen terk edilmiş halde kalan küçüğü, ana ve babadan alarak bir aile yanına veya resmi ya da özel sağlık kurumuna veya eğitimi güç çocuklara mahsus kuruma yerleştirmeye,

c) Çocuk mallarının yönetimi ve korunmasına ilişkin önlemleri almaya,

d) Genel ve katma bütçeli daireler, mahalli idareler, kamu iktisadi teşebbüsleri ve bankalar tarafından kurulmuş teşekkül, müessese veya işletmelere veya benzeri işyerlerine yahut meslek sahibi birinin yanına yerleştirmeye,

Karar verebilir.

Aile mahkemesince verilen bu kararların takip ve yerine getirilmesinde 5' inci maddeye göre atanan uzmanlardan biri veya birkaçı görevlendirilebilir. Bu kararlara uyulmaması halinde Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun 113/A maddesi uygulanır.

Usul hükümleri

MADDE 7. - Aile mahkemeleri, önlerine gelen dava ve işlerin özelliklerine göre, esasa girmeden önce, aile içindeki karşılıklı sevgi, saygı ve hoşgörünün korunması bakımından eşlerin ve çocukların karşı karşıya oldukları sorunları tespit ederek bunların sulh yoluyla çözümünü, gerektiğinde uzmanlardan da yararlanarak teşvik eder. Sulh sağlanamadığı takdirde yargılamaya devam olunarak esas hakkında karar verilir.

TC Adalet Bakanlığı, Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü bünyesinde, ceza ve tutukevlerinde görevli psikologların da çalışmaları adli psikoloji alanına dahildir. Bu kurumlar da görev yapmakta olan psikologların çalışmaları, 01.01.2006 tarihli 46 No'lu Genelgenin 7. Bölümü uyarınca şu şekilde düzelenmiştir: *'Ceza İnfaz Kurumlarımızda hizmet veren Psiko – Sosyal Yardım Servis Uzmanları hükümlü ve tutukluların ruh ve beden sağlığına ilişkin koruyucu, geliştirici programları araştırarak uygular, psikolojik destek ve müdahalede bulunarak çalışmalarını yürütülürler'*. Bu genelgeden önce de ceza ve tutuk evlerinde çalışan psikologlar elbette mevcuttur, ancak, rehabilitasyon çalışmaları, özellikle TC Adalet Bakanlığı-Avrupa Konseyi arasında imzalanan, Yargının Modernizasyonu ve Ceza Reformu Projesi kapsamında öne çıkmıştır. Bu proje, Avrupa Birliği süreci ile entegrasyonun bir

gereği olarak, ceza adalet sistemimizde demokratikleşmeyi desteklemek ve insan temel hak ve özgürlüklerini korumak yönünde çalışmaları kapsar. Bu bağlamda, ceza ve tutukevlerinin hem fiziksel hem sosyal koşullarının iyileştirilmesi çalışmaları sürmektedir. Halen Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü'ne bağlı pilot cezaevlerinde yürütülen psikolojik rehabilitasyon çalışmalarının diğer cezaevlerine de yaygınlaştırılması üzerinde çalışılmaktadır. Proje kapsamında, ceza ve tutukevlerinde görevli psikologların psikolojik sağaltım ve rehabilitasyon çalışmalarını merkezi bir yapılanma ve program dahilinde yürütmeleri öngörülmektedir. Psikologlar, bu çalışmalarla ilgili olarak kuruma yeni gelen hükümlü ve tutuklularla ön görüşmeler yaparlar ve tutuklu/hükümlüleri kişisel özellikleri, aile durumları, suça ilişkin özellikleri ve kurum yaşamına ilişkin hususlar bakımından değerlendirirler. Daha sonra psikologlar, gerekli gördükleri tutuklu ve hükümlülerle, bireysel ya da grup halinde çalışmalar yürütürler. Bunlar dışında talep eden tutuklu ve hükümlülerin başvuruları ile kendileriyle bireysel görüşmeler düzenlerler. Söz konusu grup odaklı çalışmalara dair değerlendirme raporları hazırlarlar. Bu değerlendirme raporları, daha sonra hükümlülerin iyi halinin tespitinde kullanılabilir. Ceza ve tutukevlerinde görev yapmakta olan meslektaşlarımızla yapmış olduğumuz görüşmeler, en önemli sorunun, tüm cezaevi ve tutukevlerinde halen psikolog bulunmadığını ortaya koymuştur. Psikolog bulunan ceza ve tutukevlerinde ise, 1/400 ulaşılabilen en iyi orandır. Yani bir tek psikoloğun, en az 300-400 tutuklu/hükümlü ile ilgilenmesi, aynı zamanda idari görevlerini yürütmeleri ve infaz koruma memurları ile de çalışmalar yürütmeleri söz konusudur. Mesleki çalışmalarını yü-

rütmekte olan birçok psikolog ise, görev alanlarının yeterince tanınmaması nedeniyle, çalışmalarında kimi zaman çeşitli güçlüklerle karşılaşabilmektedirler. Yeni cezai düzenlemelerle birlikte ceza ve tutuklevlerinde çalışan psikologların görev ve sorumluluklarının netlik kazanacağı ön görülebilir. Yine daha önce ifade etmiş olduğumuz gibi, meslektaşlarımızın adli alana talebinin artmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Halen çalışmaları devam etmekte olan denetimli serbestlik uygulaması ceza adalet sistemimizde yeni bir gelişmedir. Söz konusu düzenleme, cezası kesinleşmiş hükümlülerin, hürriyeti kısıtlayıcı cezalar yerine toplumdansoyutlanmadan, sosyal koşulların uzmanlarca takip edildiği doğal bir ortamda ceza sürelerini tamamlamalarıdır. Denetimli serbestlik uygulamasının cezai çerçevesi, bugün için ağır cezayı gerektirmeyen suçlarla sınırlıdır. Haney'in (2002) de vurgulamış olduğu gibi, ceza adalet sisteminde, onarıcı adalet yolunda bir değişim göze çarpmaktadır. Bu değişimin bir parçası olarak da değerlendirilebilecek bu uygulama, Avrupa ve ABD'de uzun yıllardır yürürlükte olup çerçevesi daha geniş tutulmaktadır. Hukukun bakışına göre, cezanın amaçları suçluyu ıslah, toplumu koruma ve caydırıcılıktır. Hürriyeti kısıtlayıcı tedbirlerin, yani hapis cezalarının uzun vadede suçluyu ıslah etmediği, suçun tekrarını engellemediği görülmüştür. Dolayısıyla, suçlunun toplumdansoyutlanarak belirli bir süre hapsedilmesinin, suçta neden olan kriminolojik etmenler ortadan kaldırılmadığı sürece, suçlunun tekrar suç davranışına yönelmesini engellemediği söylenebilir. Denetimli serbestlik ve kamu hizmeti gibi alternatif cezalar, suçlunun topluma kazandırılmasını amaçlamakta olan ıslah tedbirleridir.

Bu tedbirlerin uygulanmasında psikologların hükümlünün takibi, suçta yönelmesinin önlenmesi, sosyal koşullarının iyileştirilmesi yönünde çalışmalar yapmaları beklenmektedir. 5402 sayılı Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri ile Koruma Kurulları Kanunu (kabul tarihi: 3.7.2005) psikolog ve sosyal çalışmacıların görev tanımlarını ve sorumluluklarını düzenlemektedir. İlgili kanunun bazı maddeleri aşağıda sıralanmaktadır:

İKİNCİ BÖLÜM

Temel İlkeler ve Yükümlülükler

Temel ilkeler

MADDE 4. — (1) Denetimli serbestlik ve yardım ile koruma hizmetlerinde aşağıdaki ilkeler dikkate alınır:

a) *İnsan onuruna saygı ve dürüstlük: Bu Kanunun uygulanmasında görev alanlar; insan haklarına saygı, dürüstlük ve kararlılık çerçevesinde hareket eder; görevlerini yerine getirirken aşağılayıcı, onur kırıcı veya küçük düşürücü davranışlarda bulunamaz.*

b) *Gizlilik: Bu Kanunun uygulanmasında görev alanlar; suçtan zarar gören, şüpheli veya sanık, hükümlü ya da bunların ailesi hakkında öğrenmiş olduğu bilgilerin gizliliğini korumak zorundadır. Bu bilgiler kanunun zorunlu kıldığı hâller dışında hiçbir kurum ve kişiye verilemez.*

c) *Tarafsızlık: Bu Kanunun uygulanmasında görev alanlar; görevleri ile ilgili belgeleri inceleyebilir; ancak buradan elde ettiği bilgilerle ilgili olarak soruşturmanın gizliliği ilkesine uymak, tarafsızlığına gölge düşürecek dav-*

ranış ve ilişkilerden kaçınmak ve davanın taraflarına eşit uzaklıkta olmak zorundadır.

Yükümlülük

MADDE 5. — (1) Hakkında herhangi bir tedbire hükmedilen kişi, karara uygun olarak şube müdürlüğünün hazırladığı programa ve denetimli serbestlik görevlilerinin bu kapsamdaki uyarı ve önerilerine uymak ve katlanmak zorundadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Şube Müdürlüğü

MADDE 10. — (1) Adalet komisyonunun bulunduğu yerdeki Cumhuriyet başsavcılığına bağlı olarak bir şube müdürlüğü kurulur. İş durumu ve coğrafi konum göz önüne alınarak Genel Müdürlüğün önerisi ve Bakanlık onayı ile şube müdürlüğü bulunmayan ilçelerde de denetimli serbestlik ve yardım hizmetlerini yürütmek üzere şube müdürlüğüne bağlı büro kurulabilir.

.....

(3) Şube müdürlüklerinde bir şube müdürü, bürolarda bir şef, yeterli sayıda psikolog, sosyal çalışmacı, sosyolog, öğretmen, benzeri alanlarda eğitim alan personel ile bu alanda özel hizmet içi eğitim almış diğer unvanlardaki personel ve yönetim hizmetlerini yürütecek görevliler bulunur.

Şube müdürlüğünün görevleri

MADDE 11. — (1) Şube müdürlüğünün görevleri şunlardır:

a) Bu Kanunla ve diğer kanunlarla verilen

görevleri, soruşturma ve kovuşturma evreleri ile hükümden ve salıverilmeden sonra bir denetim plânı çerçevesinde yerine getirmek.

b) Çocuk mahkemeleri ile aile mahkemelerine denetimli serbestlik, yardım ve koruma hizmetleri alanında gözetim esaslarına göre yardımda bulunmak.

c) Kanunla verilen diğer görevleri yapmak.

Soruşturma evresindeki görevler

MADDE 12. — (1) Şube müdürlüğünün soruşturma evresindeki görevleri şunlardır:

a) 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun 109' uncu maddesine göre adli kontrol altına alınan şüphelilerle ilgili olarak, kararda belirtilen yükümlülüklerin yerine getirilmesine ilişkin çalışmaları yürütmek.

b) Cumhuriyet başsavcılığınca gerekli görüldüğünde, şüpheli hakkında sosyal araştırma raporu düzenleyip sunmak.

c) Suçtan zarar gören kişilerin karşılaştıkları psiko-sosyal ve ekonomik sorunların çözümünde danışmanlık yapmak ve bu kişilere yardımcı olmak.

d) İstek hâlinde şüpheliye psiko-sosyal danışmanlık yapmak.

Kovuşturma evresindeki görevler

MADDE 13. — (1) Şube müdürlüğünün kovuşturma evresindeki görevleri şunlardır:

a) 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun 109' uncu maddesine göre adli kontrol altındaki sanıklarla ilgili olarak, kararda belirtti-

len yükümlülüklerin yerine getirilmesine ilişkin çalışmaları yürütmek.

b) Karar öncesinde mahkeme veya hâkimin isteği üzerine; sanığın geçmişi, ailesi, çevresi, eğitimi, kişisel, sosyal ve ekonomik durumu, ruhsal ve psikolojik durumu, topluma ve mağdura karşı taşıdığı risk hakkında ayrıntılı sosyal araştırma raporu hazırlayıp sunmak.

c) Suçtan zarar gören kişilerin karşılaştıkları psiko-sosyal ve ekonomik sorunların çözümünde danışmanlık yapmak ve bu kişilere yardımcı olmak.

d) İstek hâlinde sanığa psiko-sosyal danışmanlık yapmak.

Kovuşturma evresinden sonraki görevler

MADDE 14. — (1) Şube müdürlüğünün kovuşturma evresinden sonraki görevleri şunlardır:

a) Haklarında 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 50'inci maddesinin birinci fıkrasının;

1) (c) bendinde belirtilen bir meslek veya sanat edinmeyi sağlamak amacıyla gerektiğinde barınma imkânı da bulunan bir eğitim kurumuna devam etme,

2) (d) bendinde belirtilen belirli yerlere gitmekten veya belirli etkinlikleri yapmaktan yasaklanma,

3) (e) bendinde belirtilen ilgili ehliyet ve ruhsat belgelerinin geri alınması, belli bir meslek ve sanatı yapmaktan yasaklanma,

4) (f) bendinde ve 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanunun

105' inci maddesinde belirtilen kamuya yararlı bir işte çalışma ile ilgili işlemleri yapma, yaptırımların gerektiğinde kolluk ve ilgili diğer makamlarla işbirliği içinde kanunda belirtilen usûl ve esaslara uygun olarak yerine getirilmesini sağlamak.

b) Haklarında 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 51' inci maddesinin dördüncü fıkrasında belirtilen hapis cezasının ertelenmesi hükmüne bağlı olarak;

1) (a) bendinde belirtilen bir meslek veya sanat sahibi olmayan hükümlünün bu amaçla bir eğitim programına devam etmesi,

2) (b) bendinde belirtilen bir meslek veya sanat sahibi hükümlünün bir kamu kurumunda veya özel olarak aynı meslek veya sanatı icra eden bir başkasının gözetimi altında ücret karşılığında çalışması,

3) (c) bendinde belirtilen çocuk hükümlülerin, bir meslek veya sanat edinmelerini sağlamak amacıyla gerektiğinde barınma imkânı da bulunan bir eğitim kurumuna devam etmesi,

Kararı verilenlerin, denetim sürelerini, kanunda belirtilen usûl ve esaslara uygun olarak geçirmelerini, güvenlik tedbirlerinin yerine getirilmesini gerektiğinde kolluk ve ilgili diğer makamlarla işbirliği içinde sağlamak.

c) 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 53' üncü maddesinin beşinci fıkrası gereğince belli bir hak veya yetkinin kullanılmasının yasaklanması ve altıncı fıkrası gereğince meslek veya sanatın icrasının yasaklanması ya da sürücü belgesinin geri alınması kararı verilenlerin denetim sürelerini, kanunda belirtilen usûl ve esaslara uygun olarak geçirmelerini, güvenlik

tedbirlerinin yerine getirilmesini gerektiğinde kolluk ve ilgili diğer makamlarla işbirliği içinde sağlamak.

d) 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 51'inci maddesinin beşinci fıkrası ile 191'inci maddesinin üçüncü fıkrası gereğince rehberrlikle ilgili görevleri yerine getirmek.

e) (a), (b), (c) ve (d) bentlerindeki tedbirlerin uygulanması süresince hükümlüleri izlemek, denetlemek ve yönlendirmek, hükümlülerin psiko-sosyal sorunlarını çözmek ve bunlara yardımda bulunmak, izleme ve denetleme sonucunu ve yükümlülüğe uymayanları ya da suç işleyenleri mahkeme, hâkim veya Cumhuriyet başsavcılığına bildirmek.

f) 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanunun 96'ncı maddesi gereğince salıverilmesine bir ay kalmış olan hükümlülere, verilen iş arama izni süresince yardımcı olmak.

g) Hükümlülerin topluma kazandırılmasında ve salıverilmeye hazırlanmasında ceza infaz kurumlarının psiko-sosyal servisleriyle işbirliği yapmak, gerektiğinde hükümlü ile görüşerek salıverilme öncesi değerlendirme raporunun hazırlanmasına katılmak.

h) 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanunun 110'uncu maddesinin ikinci ve üçüncü fıkralarında düzenlenen hapis cezasının konutta infaz edilmesi sırasında hükümlünün psiko-sosyal sorunlarının çözümüne yardımda bulunmak, bu konuda rapor düzenlemek, hükümlünün infazın gereklerine uymadığının belirlenmesi durumunda Cumhuriyet başsavcılığına bildirmek.

1) 5237 sayılı Türk Ceza Kanununa göre etkin pişmanlık hükümlerinden yararlanıp da haklarında güvenlik tedbirine hükmolunanlarla ilgili bu tedbirlerin uygulanmasını sağlamak.

Salıverme sonrası görevler

MADDE 15. — (1) Şube müdürlüğünün salıverme sonrası görevleri şunlardır:

a) 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanunun 107'nci maddesinin;

1) Yedinci fıkrasında düzenlenen denetim süresinde hükümlünün kamu kuruluşunda veya bir başkasının gözetiminde ücretle çalıştırılması,

2) Sekizinci fıkrasında düzenlenen çocuk hükümlülerin, gerektiğinde barınma imkânı da bulunan bir eğitim kurumuna yerleştirilmesi,

3) Dokuzuncu fıkrasında düzenlenen uzman bir kişinin görevlendirilmesi ve hükümlünün davranışlarının izlenerek hâkime rapor verilmesi,

4) Onikinci fıkrasında düzenlenen denetim süresinde hükümlünün yükümlülüklerine uyması veya hapis cezasını gerektiren kasıtlı bir suç işlememesi,

5) Ondördüncü fıkrasında düzenlenen denetim süresini iyi hâlle geçirmesi,

Biçimindeki yükümlülüklerin denetimi kapsamında kendisine verilen görevleri, gerektiğinde kolluk ve ilgili diğer makamlarla işbirliği yaparak yerine getirmek.

b) 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanununun 108' inci maddesinin dördüncü ve altıncı fıkraları gereğince düzenlenen denetim süresinin iyi hâlle geçirilmesi yükümlülüğünün denetimi kapsamında kendisine verilen görevleri, gerektiğinde kolluk makamlarıyla işbirliği yaparak yerine getirmek.

c) 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanununun 107' nci maddesinin onuncu fıkrasında belirtilen denetimli serbestlik tedbirinin veya belirlenen yükümlülüklerin kaldırılması konusunda düzenleyeceği bir raporla görüş bildirmek.

d) Koruma kurulları; kamu kurum ve kuruluşları, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, kamu yararına çalışan vakıf ve dernekler ile uygun görülen gönüllü gerçek ve tüzel kişilerle işbirliği yaparak 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanununun 90 ve 91' inci maddelerinde düzenlenen, salıverilen kişilerin iş bulmalarına veya meslek ve sanatlarıyla ilgili bir iş kurmalarına, çevre ve aileleriyle olabilecek psiko-sosyal sorunların çözümüne yardımcı olmak.

e) Hükümlülerin yeniden suç işlemesinin önlenmesi ve topluma kazandırılmasını sağlayan etkenleri güçlendirme amacına yönelik çalışmalar yapmak.

Görüldüğü gibi, psikolog ve sosyal çalışmacı kadrolarında görev yapacak olan uzmanların psikolojik inceleme, değerlendirme ve müdahale görevlerinin yanı sıra; adli sürecin işleyişini kolaylaştırmak, adli mercilere bilgi ve değerlendirme sunmak, kolluk kuvvetlerinin görevlerini yürütmelerini de desteklemek yer almaktadır. Şu an için söz konusu düzenle-

meyi uygulama yönünde Denetimli Serbestlik Büroları oluşturulmakta, ancak, diğer alanlarda olduğu gibi bu alanda da yeterli sayıda psikoloğun bulunmaması bir sıkıntı olarak göze çarpmaktadır. Düzenlemelerin hayata geçirilmesiyle birlikte, uygulamanın netlik kazancasını düşünmekteyiz.

Son olarak, adli psikologlar, Polis ve Jandarma Çocuk Şubeleri'nde görev yapmaktadırlar. Çocuk Şubeleri, başta Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme olmak üzere yürürlükteki mevzuat esas alınarak Emniyet Teşkilatının çocuklara yönelik hizmetlerinin iyileştirilmesi amacıyla "Emniyet Genel Müdürlüğü Çocuk Şube Müdürlüğü / Büro Amirliği Kuruluş, Görev ve Çalışma Yönetmeliği" (kabul tarihi:13.04.2001) ile düzenlenmiştir. Korunmaya, yardıma muhtaç, buluntu, kimliği tespit edilemeyen, sokakta yaşayan, başıboş, terkedilmiş, mülteci, refakatsiz ve benzeri çocuklara yönelik hizmetlerin yanı sıra, suç işlediği şüphesi altında bulunan çocukların suç soruşturmaları Çocuk Şube Müdürlükleri / Büro Amirlikleri tarafından yürütülmektedir. Bu alanda çalışan psikologlar da kolluk uygulamalarını, çocuk haklarının ve çıkarlarının korunması yönünde destekleyici bir roledirler. Küçüklerin ifadesinin alınması Cumhuriyet savcısının görev alanına girmekle beraber, her türlü soruşturma, kovuşturma, çocuk koruma tedbirlerinin alınması işlemleri sürecinde kolluk görevlileri ve psikolog/sosyal çalışmacının birlikte çalışması ön görülmektedir.

Uygulama alanı dışında, üniversitelerde adli davranış bilimleri üzerine akademik çalışmalar yapan ve bilgi üreten psikologlar da adli psikoloji alanına zemin sağlamaktadırlar.

Sonuç ve Öneriler

Adli psikoloji adli bilimlerin ve psikolojinin uygulamalı bir alt uzmanlık alanıdır. Bu çalışmada, adli psikoloji eğitiminin ve adli psikoloğun görevlerinin, tarihsel süreçle birlikte Amerika Birleşik Devletleri'ndeki düzenlemelerle mukayeseli olarak aktarılması amaçlanmıştır.

Adli psikolojinin, psikolojinin oldukça genç bir branşı olmasından dolayı, Türkiye'de gerek lisans, gerekse yüksek lisans ve doktora düzeyinde eğitimi yaygın değildir. Özellikle son zamanlarda, Adalet Bakanlığı bünyesinde çeşitli alanlarda, örneğin, aile ve çocuk mahkemelerinde, ceza ve tutukevlerinde, denetimli serbestlik bürolarında giderek artan sayıda psikoloğa ihtiyaç duyulması, adli psikoloji alanının Türkiye için meslektaşlarımız tarafından yeni ve geniş bir çalışma alanı olarak görülebileceğini işaret etmektedir. Öte yandan bir diğer çıkarılan sonuç da, eğitim sürecinde adli alana yönelik donanımın eksikliğidir. Bu çalışmada, Türkiye'de adli alanda görev yapan psikologların mesleki uygulama çerçeveleri, ilgili yasa maddeleri dahilinde değerlendirilmiş, görece yeni bir alan olduğundan gözlemler ve kanaatler düzeyinde tespit ettiğimiz sorunlar ifade edilmiştir.

Adli alana dair bilgilerin psikoloji lisans eğitimine eklenmesinin aciliyet taşıdığına inanmaktayız. Buna mukabil, yüksek lisans ve doktora programlarının da yaygınlık kazanması alanda ortaya çıkan boşluğu doldurmaya yönelik bilgi birikimini oluşturmada son derece önem taşımaktadır. Aynı zamanda psikologların ve adli bilimlerin çeşitli alanlarında çalışan profesyonellerin de meslek içi eğitimlerine

psikoloji-hukuk ilişkisine dair bilgi ve becerilerin dahil edilmesi gerekli görünmektedir.

Kaynaklar

- American Psychological Association (n.d.) *Division 41-American Psychology-Law Society*. Retrieved March 3, 2004, from <http://www.apa.org/about/division/div41.html>
- Bartol C.R., & Bartol, A.M. (1994). *Psychology and law: Research and application* (2nd ed.). Pacific Grove, CA:Brooks/Cole.
- Brigham, J.C. (1999). What is forensic psychology, anyway? *Law and Human Behavior*, 23(3), 273-298.
- Committee On Ethical Guidelines For Forensic Psychologists (1991). Specialty guidelines for forensic psychologists. *Law and Human Behavior*, 15, 655-665.
- Conroy, M.A. (n.d.) *PSY 383 syllabus-psychology and the law*. Retrieved August 20, 2004, from <http://www.shsu.edu>
- De Clue, G. (2003). Book review: Taking psychology and law into the twenty-first century. *The Journal of Psychology and Law*, 31, 239.
- Foley, L.A. (1993). *A Psychological view of the legal system*. Madison, WI: Brown & Benchmark.
- Grossman, N.S., & Okun, B.F. (2003). Family psychology and family law. *Journal of Family Psychology*, 17(2), 163-168.
- Gudjonsson G.H., & Haward, L.R.C. (1999). *Forensic psychology: A guide to practice* (2nd ed.). NY: Routledge Pub.
- Gudjonsson, G.H. (2003). Psychology brings justice: The science of forensic psychology. *Criminal Behavior and Mental Health*, 13, 159-167.
- Haney, C. (1980). Psychology and legal change: On the limits of a factual jurisprudence. *Law and Human Behavior*, 17, 371-398.
- Haney, C. (2002). Making law modern: Toward a contextual model of justice. *Psychology, Public Policy & Law*, 8(1), 3-63.

- Hans, V. (n.d.). *PSY 346 syllabus- psychology and the law*. Retrieved August 20, 2004, from www.udel.edu
- Horowitz, I.A., Willging, T.E., & Bordens, K.S. (1998). *Psychology and law: Integrations and applications* (2nd ed.). New York: Longman.
- İ.Ü. Adli Tıp Enstitüsü (n.d.). *Ders programları ve içerikleri*. Retrieved August 20, 2004, from <http://www.istanbul.edu.tr/enstituler/adli/courses.htm>
- Kaplan, M. (n.d.). *PSY 386 syllabus- the role of psychology in the legal process*. Retrieved August 20, 2004, from <http://www.unl.edu>
- Otto, R.K. & Heilburn, K.(2002). The practice of forensic psychology: a look toward the future in light of the past. *American Psychologist*, 57(1), 5-18.
- TC Adalet Bakanlığı (n.d.). *Teşkilat ve kadrolar*. Retrieved May 18, 2006, from <http://www.cte.adalet.gov.te/teskilat/personel.htm>
- Üge, B. (2001). Adli tıp kurumunda ve çocuk mahkemelerinde psikolojik hizmetler. *Türk Psikoloji Bülteni*, 23, 169-171.
- Viljoen, J.L., Roesch, R., Ogloff, J.R.P., & Zapf, P.A. (2003). The role of canadian psychologists in conducting fitness and criminal responsibility evaluations. *Canadian Psychology*, 44(4), 370-381.
- Wrightsman, L.S., Nietzel, M.T., & Fortune, W.H. (1998). *Psychology and the legalsystem* (4th ed.). Pacific Grove, CA: Brooks/Cole.